

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора філософських наук, професора кафедри філософії і педагогіки
Київського національного університету культури і мистецтв

Печеранського Ігоря Петровича

на дисертаційну роботу аспіранта кафедри культурології
Харківської державної академії культури

Петренка Владислава Вадимовича

«ФЕНОМЕН ПОСЕРЕДНОСТІ В КОНТЕКСТІ

МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
«Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Природа посередності, її сутність та специфіка свідчать про те, що цей феномен заслуговує на ґрунтовне і комплексне міждисциплінарне дослідження. Дійсно, концептуалізація посередності ототожнюється із самим феноменом і перебуванням його в культурі. У різні періоди європейської історії та в різних контекстах посередність сприймалася по-різному, а термін мав різні конотації. Зміни ракурсів і поглядів залежали як від середовища, так і від інтелектуальної ситуації, яка складалася у різних епохах і на різних територіях. Втім, здобувач зазначає, що його здебільшого цікавить осмислення феномену посередності в контексті культурної ситуації ХХІ ст., враховуючи глобалізм, технократію, інформаційні технології, соціальні мережі тощо. Враховуючи це, Петренко В. В. відштовхується від концепту «усередненості», апелюючи до універсалізму технічного ґатунку, який притаманний сучасності: «Усередненість поглядів, смаків, естетичних та етичних уявлень потребує опосередкованої свідомості, яка ефективно і легко зможе перетравити культурні продукти, що продуковані сучасністю. Така система відображає неоліберальний порядок речей не тільки у формі політичної дії, але і у формі сприйняття довколишнього середовища у вигляді природнього положення» (с. 23). Це добре перегукується з тематикою

залежності сучасної людини від новітніх цифрових технологій та стрімінгових платформ, які деформують її ідентичність, упосліджують й усереднюють її до рівня споживача цифрових медіа з відповідними етичними і культурологічними наслідками.

На етапі масовізації відбувається не лише змішування структур і утворення гібридних форм культури (як-от, художні інсталяції можуть включати в себе як аудіо-візуальний матеріал, так і різноманітні об'єкти як природнього, так і штучного характеру), але й «розлюднення людини», коли у керованому натовпі масова і посередня людина десуб'єктивує себе, набуває колективної суб'єктності за допомогою віртуальності, яка дає право авторства множинностям людей: деперсоналізована посередність виглядає як суб'єкт говоріння, але не є суб'єктом мислення в той час, як масова людина спирається на реальність, провідником якої є не просто деперсоналізований наратив, а навпаки поєднується з чіткою політичною фігурою (наприклад: Й. Сталін, А. Гітлер, А. Піночет тощо)» (с. 27). І ось тут є перехід від філософської до соціокультурної площини, якщо ще врахувати специфіку цифрової аудіовізуальної культури, під впливом якої все частіше можна спостерігати конс'юмеризм, некритичне сприйняття інформації, делегування «Я» колективному «Ми» тощо.

Враховуючи вищесказане, тема дисертаційної роботи Петренка В.В. «Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» є актуальною, а проведене дослідження значущим та важливим з теоретичної та практичної точки зору.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до комплексної науково-дослідної теми ХДАК «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (Державний реєстраційний номер № 0109U000511). Вона є складовою теми кафедри культурології «Проблеми історії та теорії культури».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Дослідження ґрунтується на достатній за обсягом джерельній базі, тоді як достовірність отриманих в дисертації результатів забезпечені вірним методологічним підходом.

Коректно сформульовані мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які корелюються зі змістом роботи.

Вітається спроба автора проаналізувати феномен посередності не лише з філософської та соціологічної, але й культурологічної точки зору, «дослідити семіотичні структури площини, в якій проявляється соціокультурне буття посередності; розкрити роль масової культури в розвитку посередності як соціальної даності» (с. 12-13), а також дослідити вплив розвитку інформаційних технологій на формування посередності.

Аргументовано та цілком слушно обґрунтовано посередність «в якості наукового концепту, який відображає процеси формування нового культурного типу та який впроваджено в культурологічну площину» (с. 16), а також влучно зафіксовано, що «поняття посередності займає центральне місце при дослідженні культурної ситуації ХХ ст., коли масова культура стає домінуючою на теренах європейської цивілізації» (с. 73).

Обраний В. Петренком методологічний вектор, в рамках якого використані культурологічний, аксіологічний, соціологічний, семіотичний і герменевтичний підходи, дозволив концептуалізувати поняття посередності та ввести його до вітчизняної наукової парадигми, а також дослідити феномен посередності як явища масової культури в умовах сучасних технологій.

Логіка викладу матеріалу дотримана на належному рівні та допомагає послідовно перейти від загальної характеристики посередності, враховуючи методологію дослідження, до ключових чинників соціокультурної детермінації феномену посередності та аналізу його аксіологічного виміру й семіотичного простору.

Таким чином, сучасний методичний рівень роботи, відповідність добору матеріалу критеріям репрезентативності, висока інформативність використаних методів дослідження та адекватність культурологічного аналізу дозволяють

вважати результати дослідження, наукові положення, висновки і рекомендації достовірними та науково обґрунтованими.

4. Новизна дослідження та одержаних результатів відповідає заявленому рівню роботи, викладена доступно і обґрунтовано.

Автором вперше визначено постать посередності, що полягає в усередненості десуб'єктивізованого індивіда в межах нової культурної парадигми, яка виникає через віртуалізацію мас, у віртуальному просторі та на основі технічної революції 90-х років ХХ ст. Досліджено мисленнєві та мовні структури, які використовує посередність, а також цінності, що їй притаманні. Визначено, що мисленнєві та мовні структури виражаються в абортованому мисленні та усічених знаках, які вивергаються посередністю в інтернет-мережі та слугують маркерами ідентифікації посередності. Позначено особливу роль інтенсивного розвитку технологій у відтворенні та розповсюдженні посередності через поглиблення віртуалізації та масовізації індивіда. Визначено зони в інформаційному просторі, у яких посередність проявляє себе найбільш повно, а саме окреслено роль соціальних мереж, відеохостингів у творенні посередності. Розкрито феномен посередності в якості специфічного ефекту сучасної масової та віртуальної культури в інтернет-просторі, що дало можливість осмислити взаємозв'язок ефектності та ефективності посередності у межах пануючої капіталістичної системи, яка переживає трансформації як у площинах постіндустріального суспільства. Ще удосконалено теоретичне обґрунтування посередності в якості наукового концепту, який відображає процеси формування нового культурного типу та який впроваджено в культурологічну площину, а також термінологічний апарат, у який введено поняття «абортоване мислення», «усічений знак», «посередність». Набуло подальшого розвитку дослідження посередності у якості соціокультурного феномену.

5. Практичне значення результатів дослідження.

Представлені автором результати дослідження можуть бути використані у подальших культурологічних дослідженнях феномену посередності і віртуальної культури, при практичній реалізації культурної політики в Україні та застосовані

при формуванні матеріалів таких курсів і спецкурсів як історія та теорія культури, філософія культури, політична культура.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Ознак фальсифікації, компіляції, плагіату та інших порушень норм академічної доброчесності, наукової етики та моралі не встановлено. Вибір наукового напрямку, проблеми, теми наукового дослідження, постановка наукових завдань та питань, які треба розв'язати, свідчить про належний рівень методологічної культури здобувача.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

7. Характеристика оформлення та змісту дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Петренка В.В. «Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» написана за класичними принципами. Дисертація складається зі Вступу, трьох розділів, Висновків, Списку використаних джерел, Додатків. Обсяг основного тексту дисертації – 193 сторінки. Список використаних джерел включає 123 найменування. У разі звернення до іншомовних джерел використовувався їх авторський переклад.

Вступна частина написана повноцінно і включає усі складові, передбачені вимогами до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. У Вступі дисертант розкриває актуальність обраної проблеми та обґрунтовує доцільність досліджень. Мету сформульовано чітко, а завдання дослідження викладені логічно та послідовно.

У першому розділі «Феномен посередності: характер, сучасний стан та методологія його вивчення» – проаналізовано стан наукового дослідження проблематики у зарубіжній та українській гуманітарній літературі. Достатньо охарактеризовано поняттєвий апарат та методологію дослідження. Окремо

наголошено, що дана робота покликана обґрунтувати феномен посередності, який органічно виникає на основі еволюції культурного простору від теологічного до технологічного світосприйняття.

Другий розділ дисертаційного дослідження «Ключові чинники сучасної соціокультурної детермінації феномену посередності» присвячений не лише висвітленню соціально-політичного чинника формування посередності, а й аналізу технокультури як чиннику формування та відтворення посередності. Показано, що «Інтернет стає «життєвим простором» посередності нового типу і вже цей факт дає можливість визначити положення посередності відносно сучасності, а саме відповісти на питання «Де?» — «в інтернеті»» (с. 120). Окрема увага здобувача прикута до впливу політики та ідеології на формування посередності як соціокультурного явища, де взаємозв'язок політики та технологій в межах інтернет-простору «характеризується зближенням політичної та технологічної сфер» (с. 120). За цих умов, стверджує В. Петренко, технологія оволодіває тілом посередності. Сукупність процесів, ініційованих новітніми цифровими (аудіовізуальними) технологіями, «свідчить, що культура посередності, яка визначається через технологію у сукупності із ідеологією, набуває тоталітарних рис» (с. 121).

Значною науковою новизною також відзначається третій розділ дисертаційної роботи «Ціннісний вимір посередності та його конструювання в інтернет-просторі», у якому досліджуються аксіологічний вимір й семіотичний простір формування посередності. Автор позначає «співпадіння ціннісних орієнтирів посередності та тих культурних цінностей, які продукуються в інтернет-мережі» (с. 186-187). Це свідчить про те, що сам феномен посередності проявляє себе в інтернет-мережі в якості соціальної даності, яка визначена за допомогою статистичних викладок. Останні засвідчують, що основними культурними продуктами, на які звертає увагу сучасна людина, є легка розважальна музика, масове кіно, новації у галузі технології, політична повістка тощо. Звідси, чітко прослідковується загальний напрямок розвитку семіосфери інтернету, відповідно до якого посередність виявляє себе «в формі того, хто

продукує і споживає контент відповідно до заявлених трендів» (с. 187). До речі, досліджуючи взаємопов'язаність технологічної мови та мови посередності, й запроваджуючи поняття усіченого знаку, що корелюється з поняттям абортване мислення, і дає можливість більш повно подивитись на посередність як на культурологічну проблему, дисертант приходить до дуже цікавих висновків: «знак у контексті посередності знаходиться в обшарі фантазматичного, тобто емотивного, та афективного», відповідно, «емоція, наслідком якої постає афект, — це те ядро, яке продукує і споживає посередність, перебуваючи в інтернет-семіосфері» (с. 188).

Усі три розділи дисертації Петренка В.В., відповідно до науково дослідних завдань, розкривають важливі аспекти обраної теми і змістовно їх наповнюють. Усі розділи дисертації органічно взаємопов'язані та мають внутрішню логіку викладу матеріалу.

8. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

За матеріалами дисертації опубліковано 10 наукових робіт: 5 статей у фахових наукових виданнях України та 5 тез в матеріалах наукових конференцій. Дисертація оформлена згідно існуючих вимог і містить повноту інформації щодо основних положень, наукових трактувань, заключень та висновків, з повноцінним відображенням змісту відповідних розділів дисертаційної роботи.

9. Завершеність дисертаційної роботи та зауваження щодо її змісту та оформлення.

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, у якому чітко зазначені мета і завдання, вірно обрані методологічні інструменти, витримана послідовність наукового пошуку. Вищесказане дозволяє вважати сформульовані в дисертації положення, висновки і практичні рекомендації науково обґрунтованими.

Принципових зауважень до дисертації немає. Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження Петренка В.В., разом з тим, не можна не звернути

увагу на деякі висновки і твердження, що викликають певні сумніви, недостатньо обґрунтовані положення, тощо.

1. По-перше, гортаючи роботу й особливо переглядаючи загальні висновки, я так і не помітив чіткої (можливо авторської) дефініції посередності саме з культурологічних позицій. Що таке посередність як сучасний соціокультурний феномен? Як на мене, це мало б бути одним із важливих аспектів новизни роботи. Дефінізація поняття сприятиме кращій концептуалізації цього феномену.
2. По-друге, якщо посередність як антропологічна характеристика генерується сучасним соціумом, інфікованим, на думку Р. Фукса, «цифровим фашизмом», то чи можна таку людину насправді вважати фашистом? І чи існує якийсь антидот від такого «упосереднення» та упослідження, або практичні рекомендації, як не бути цифровим фашистом у ХХІ ст.?
3. По-третє, привертає увагу неповнота представлення методів, які використовуються у роботі. Дисертант відзначає культурологічний, аксіологічний, соціологічний (у поєднанні зі статистичним), семіотичний, герменевтичний та філософський підходи. Проте, виходячи зі змісту та логіки викладу матеріалу, у роботі застосовано комплекс загальнонаукових і теоретичних методів (структурно-функціональний, порівняльний, аналіз і синтез, систематизація та узагальнення). Хотілося б дізнатися, чому дисертант не згадує їх у вступі.
4. По-четверте, в роботі зустрічаються неточності стилістичного та редакційного характеру: зокрема, нумерація у змісті рукопису не співпадає з номерами сторінок у тексті; є питання до оформлення списку літератури (правила бібліографічного опису!) тощо.

Але усі зазначені зауваження жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки представленої дисертаційного дослідження. В роботі на високому науковому рівні розглянуто складні проблеми, пов'язані визначенням

місця та ролі посередності відповідно масової культури і сучасних технологій, та обумовлені темою дослідження, і висуваються цікаві наукові гіпотези та пропозиції.

10. Загальний висновок.

Дисертація Петренка В. В. на тему «Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора.

Дисертаційна робота «Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретико-методологічним та практичним підґрунтям й обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її автор, Петренко Владислав Вадимович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань «Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія».

Офіційний опонент:

Професор кафедри філософії та педагогіки
Київського національного університету
культури і мистецтв,
д.філос.н., професор

І. П. Печеранський